

Recitativo No.77, een necrologie als sleutelstuk tot de Bachs Matthäuspassion

Recitativo No. 77 *Nun ist der Herr zur Ruh gebracht* is een regelrecht compendium van de getallensymboliek. Bachs niet aflatende queeste naar intellectuele verdieping en zingeving, en naar verankering in de bijbel staat aan de basis van de overweldigende gematrische en numerologische rijkdom van het slotresumé aan het graf van Jezus. Het recitatief is in de eerste plaats van een roerende klankschoonheid en diepe muzikale zeggingskracht, maar daarnaast is het een samenvatting in getallen van de grote feiten uit de bijbelse geschiedenis, en als zodanig eveneens een resumé.

In de tekst van Recitativo No.77 geven de vier solisten een samenvatting van hun gevoelens naar aanleiding van het lijden en sterven van Jezus. Tegelijkertijd verdisconteert Bach in zijn verklanking van Picanders tekst een totaaloverzicht van de getallensymboliek, doordat hij minstens drieëntwintig getallen - vaak meervoudig - in de tekst en de muziek codeert en met elkaar verbindt. Het aantal kabbalistische verwijzingen en onderlinge verbindingen is duizelingwekkend.

De componist heeft de tekst van Recitativo No.77 op een goudschaaltje gewogen. Met chirurgische precisie ciseleert hij de woorden zo, dat de gematrische totaal som precies op 2485, het 70^e 3-hoekgetal uitkomt. Dit laatste als eerbetoon aan de goddelijke (3) natuur van de gestorvene (JESUS = 70). Nog frappanter is het, dat hij die gematrische som nodig heeft om het ontstaansjaar van zijn Matthäuspassion ondubbelzinnig vast te leggen.

In de zomermaanden van 2006 heb ik over deze materie een diepgravende verhandeling geschreven. Omvang van de verhandeling: 46 pagina's A4, met index, orkestpartituur, muzikaal-retorische analyse. Ruim 17.700 woorden, verdeeld in 57 hoofdstukken, 21 tabellen, 33 becommentarieerde notenvoorbeelden en 2 afbeeldingen,

De auteur

Jan Wilbers (1950) is docent theoretische vakken aan het ArteEZ-Conservatorium te Enschede en hoofdvakdocent Musiktheorie & Gehörbildung aan het Institut für Musik van de Fachhochschule Osnabrück. De afgelopen 25 jaren hield hij zich in het kader van zgn. Analyseprojecten en Wahlpflichtkurse intensief bezig met de studie van Bachs Matthäuspassion.

Enkele getallen in de orkestpartituur van No.77

17 partijen en 17 maten ~ alle volkeren [Pinksterwonder; zie Lukas 2, 9-11], *verdeeld in*

5 partijen Chorus I ~ spreekt namens de gestorvenen Jezus [5 letters/kruiswonden, god (3) + mens (2)]. Bach zet in de Matthäuspassion alle Jezusrecitatieven 5-stemmig!

12 partijen Chorus II ~ christelijke geloofsgemeenschap/kerk [12 stammen, 12 apostelen]

70 noten/lettergrepen in solistenkwartet koor I ~ Jezus [J+E+S+U+S = 70]

153 noten in Chorus II ~ alle bekeerlingen/christenen [gevangen vissen; zie Johannes 21,11]
NB: 153 is het *driehoekgetal* [~ sacrosanct] van 17 [~ alle volkeren]

33 halve noten (pulseenheid → notatie vier achtsten aan elkaar) ~ leeftijd van de gestorvene

33 toetsen tussen groot F en tweegestreept-des bij het woord "Leiden" = dood aan het kruis, levenseinde

77 als $7 \times 7 = 49$ toetsen tussen laagste noot groot-C [*hypobool* ~ Adam] en hoogste noot driegestreept-c [*hyperbool* ~ Jezus].) Jezus is de 77^e afstammeling van Adam; 77 = het aantal generaties van Adam tot Jezus [zie geslachtslijst van Jezus, Lukas 3, 23-38]. Jezus verzoent (c^3) wat Adam verstoorde (C).

757 noten in het hele recitatief → Jezus (5) als "nieuwe Adam" (77). Symboolwaarde van de

vijf tussen de beide zevens ~ “Jezus uit Adams schoot”. Het magische getal 757 is het 9^e palindroompriem- getal (11, 101, 131, 151, 181, 191, 313, 727, 757). Een priemgetal is *uniek*, een palindroom is *in zich gesloten* (~ voltooiing van de geschiedenis). Het getal negen ($9 = 3^2$) geldt als *sacrosanct*: 3×3 is de *trinitarische doxologie*.

186 is de gematriscche som van de tekst MEIN JESU, GUTE NACHT van Chorus II, en het is tevens van de gematriscche som van de Romeinse getallen XXXIII (33) en LXXVII (77) → Jezus (33) is de nieuwe Adam (77)

2485 is de gematriscche som van de teksten van de Chori I (2299) en II (186). NB: 2485 is het driehoekgetal van 70 (~ JESUS)

28 maal zingt Chorus II de afscheidsgroet “Mein Jesu, gute Nacht”; er zijn 28 hoofdstukken in het Matteüsevangelie; het getal 7 staat voor “voltooiing” [Genesis, scheppingsverhaal]; NB: 28 is het driehoekgetal van 7.

Jaar waarin Bach zijn muzikale verklanking van de Matthäuspassion concipieerde

1728 = alle volkeren [17] in contact brengen met Matthäusevangelie [28]

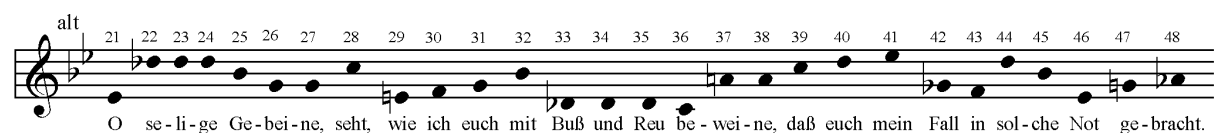
1728 = $12 \times 12 \times 12 = 12^3$ ~ kerk [12] verheven tot God [3]

1728 = 2485 [gematriscche som van de tekst] minus 757 [het aantal noten]

VIJF EXCERPTEN:

2.8. De naam JESUS in het totale aantal noten van de solostemmen van Chorus I

Bach heeft de tekst van Chorus I helemaal *syllabisch* getoonzet. Picander heeft zijn tekst - wellicht op aandringen van Bach zelf - zo ingericht, dat er precies 70 lettergrepen zijn. In de bassolo staan 8 lettergrepen/noten, in de tenorsolo 12, in de altsolo 28 en in de sopraansolo 22. Het totale aantal noten bedraagt daarmee 70, als een *eerbetoon aan de naam* van de overledene (JESUS = 70). In dit recitatief spreken die vier solisten immers *namens* de gestorven Jezus. Een andere interpretatie is, dat de

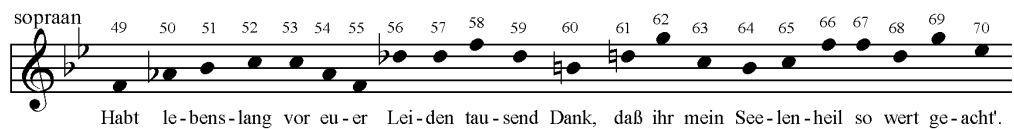
componist -

in het getal

70 present

als JOH.

SEB. BACH -

zèlf de volledige tekst van de vier solisten van Chorus I voordraagt. Verder is het aantal noten in elke afzonderlijke stem interessant. De 8 noten van de bas refereren aan een “nieuw begin” en “zuivering”, de 12 noten van de tenor aan de “kerk”, de “geloofsgemeenschap”. De 28 noten van de alt verwijzen naar het “Matteüsevangelie”, de 22 noten van de sopraan waarschijnlijk naar Psalm 22 “Mijn God, waarom hebt ge mij verlaten”, die vaak als de “lijdenspsalm van Jezus” wordt aangeduid. Opvallend zijn de eerste vier noten ($e^0-g^0-as^0-bes^0$) in de bassolo, een none hoger ($f^1-as^1-bes^1-c^2$) herhaald in de sopraansolo. Het is de aanhef van de antifoon *In Paradisum* die gewoonlijk aan het slot van de Latijnse dodenmis wordt gezongen; het is aannemelijk, dat Bach deze kende. Overigens vind je dezelfde aanhef in drie bekende koraalmelodieën: a) *Allein Gott in (der Höh sei Ehr)*, b) *Machs mit mir, Gott*,

nach (deiner Güt) [in Bachs Johannespassion als “Durch dein Gefängnis, Gottes Sohn, muß uns die Freiheit kommen”], c) *O Ewigkeit, du (Donnerwort)*.

2.14. Het „levensjaren-getal“ 33 in Chorus I en Chorus II

Jesus heeft 33 jaar op aarde geleefd. Het getal 33 is het product van 3 (~ „God“) en 11 (~ het aantal „loyale apostelen“; door Judas’ verraad kwam Jezus aan zijn einde).

a) In Chorus I hoor je de „goddelijke stralenkrans“ van de vier strijkers vanaf het begin - zonder enige onderbreking (zie notenvoorbeeld op blz.23) - tot ze in de tweede helft van maat 17 uitdooft met een halve rust (symbool voor de dood, als muzikaal-retorische figuur een *Aposiopesis*). In totaal zijn dat $17 \times 2 - 1 = 33$ halve noten, als zinnebeeld voor de 33 levensjaren die Jezus met zijn *hemelse aureool* op aarde heeft doorgebracht. In Chorus I geldt overigens de langzame halve noot als ritmische puls, hetgeen je bijvoorbeeld in de maten 3, 4, 7, 8, 9, 13 en 14 makkelijk kunt herkennen: de harmonie wisselt doorgaans per halve noot. Vier keer sneller, namelijk in achtsten, beweegt het harmonische ritme in Chorus II. Het verschil in bewegingssnelheid past goed bij de functie van de beide koren: Chorus I (in langzame halve noten) representeert de *dode* Jezus, Chorus II (in relatief snelle achtste noten) daarentegen de *levenden* die zich rond zijn graf verzameld hebben; de 4-voudige snelheid symboliseert daarbij het “aardse”.

b) In het Continuo van Chorus II zitten $9+9+6+9 = 33$ basaanslagen (~ 33 levensjaren).

Continuo Chorus II

2.17. De 15 octaafsprongen in Recitativo No.77

Het getal 8 staat numerologisch voor “nieuw begin”, “reiniging”. Het octaaf (diapason) is het muzikale equivalent van het getal 8, en in deze zin kun je de octaafsprong beschouwen als zinnebeeld van “reiniging”, van “*katharsis*”. Het totaal aantal octaafsprongen in Recitativo No.77 bedraagt 15. Zie notenvoorbeeld.

2.18. De palindroomverdeling van de 15 octaafsprongen in 4 + 2 + 3 + 2 + 4

Bach hanteert een evident planmatige opzet bij de verdeling van de *vijftien* octaafsprongen over de partituur. Hij verdeelt ze streng symmetrisch over *vijf* verschillende instrumentale partijen. Het getal 15 is het 5^e 3-hoekgetal. Op deze manier zijn de 15 octaafsprongen, verdeeld over 5 verschillende instrumentale partijen, een dubbel eerbetoon aan de goddelijkheid (3) van Jezus (5 → 15), die door zijn kruisoffer een “nieuw begin” en een “zuivering” (8) bewerkstelligt. Schematische weergave van de verdeling van de 15 octaafsprongen:

<i>instrumentale partij</i>	Traversi	Violino II	Viola	Continuo	Continuo
<i>Chorus</i>	II	I	I	I	II
<i>aantal</i>	4	2	3	2	4
<i>stijgend/dalend</i>	s-d-s-d	s-d	d-s-d	d-s	d-s-d-d
<i>sprongen No. 's</i>	1-3-6-7	2-13	5-10-15	4-11	8-9-12-14
<i>binnen 10-stemmigheid</i>	j-n-j-n	j-n	n-j-n	n-j	n-j-j-n

Twee zaken die direct in het oog springen:

a) In het midden van dit schema staat de Viola (altviool), tevens de centrale (middelste) partij van Chorus I. De nummers van de 3 octaafsprongen in de partij van de altviool (5-10-15) zijn eveneens symmetrisch, en representeren opnieuw de “goddelijkheid van Jezus”.

b) Precies in het centrum staat de stijgende octaafsprong No.10 in de altviool (bes⁰-bes¹). Ze markeert de Goddelijke Snede van Recitativo No.77. Zie ook 2.27.

2.27. Het bijzondere van de 9^e octaafsprong: Jezuscitaat op de Goddelijke Snede

De stijgende octaafsprong F-f⁰ in maat 10 in het continuo van Chorus II is de enige octaafsprong van licht naar zwaar (arsisch), de andere veertien zijn zwaar-licht (thetisch). Deze unieke octaafsprong markeert de plaats van een Jezuscitaat. De koor-tenor zingt de woorden “Mein Jesu” op de dalende grote drieklank as¹-f¹-des¹ als een getransponeerde versie - een kwint hoger - van de laatste woorden van Jezus aan het kruis in No. 71 “*Eli, eli, lama asabthani*” (“Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?” → begin Psalm 22). In zijn radeloze uitzichtloosheid en totale eenzaamheid twijfelt Jezus in No.71 aan zijn goddelijke zending en hij verliest onmiddellijk zijn goddelijke aura: de strijkersbegeleiding is weg, alleen het continuo speelt. Op de corresponderende plaats in No.77 is de strijkersbegeleiding wel prominent aanwezig. Bovendien hoor je direct na het Jezuscitaat een drievoudige *mimesis* (imitatie) van de dalende bes-mineur-drieklank f²-des²-bes¹ van de koorsopraan in achtereenvolgens Viol I, Altviool en Continuo, een bevestiging van Jezus’ *goddelijke* natuur (getal 3). Bes-mineur is ook de toonsoort waarin Jezus in No.71 zijn wanhoopskreet uit. Het is een zeer dissonante, onaangename toonsoort, die doorgaat voor “donker, somber, korzelig, misnoegd en suïcidaal”. De gelijkenis tussen beide passages uit No.71 en No.77 wordt nog versterkt door de *kyklosis* (het orgelpunt) van 7 pulsen (zinnebeeld voor “voltooing”). In No.71 geldt immers de kwartnoot als pulseenheid, in Chorus II van No.77 is dat de achtste noot (zie commentaar bij 2.14). Resumerend: de tenor van Chorus II uit zijn diepste treurnis over het

No.77 Goddelijke Snede *Viool I Chorus I*

Sopraan Chorus II
Tenor Chorus II *Altviool Chorus I*

Mein Je - su
= Jezus - citaat

3-voudige *Mimesis*
bes-klein-akkoord

Continuo Chorus II

Kyklosis: 7 achtste noten ~ voltooiing

No.71

Jezus: E - li, E - li,

Kyklosis: 7 kwartnoten ~ voltooiing

heengaan van Jezus met dezelfde klankmiddelen, een kwint omhoog getransponeerd, als waarmee Jezus in No.71 zijn vertwijfelde laatste woorden zong: dalende grote drieklank (*trias harmonica perfecta* → God), waarvan de terts (3) als liggende toon van 7 pulsen (“voltooiing”) in het Continuo ligt.

Zeer betekenisvol is het tenslotte, dat Bach de 3-voudige bevestiging van Jezus’ goddelijke zending precies op de Goddelijke Snede van Recitativo No.77 plaatst. Uitgaande van een klinkende lengte van 16½ maat (= 33 halve noten) ligt de Goddelijke Snede op $0,618 \times 16,5 = 10,2$. De Goddelijke Snede $\varphi = \frac{1}{2}\sqrt{5} - \frac{1}{2} \approx 0,618$ kun je schrijven met het Jezusgetal 5 alleen, namelijk $\varphi = .5 \times 5^{.5} - .5$. Zie ook 1.7.

2.28. De gematrische som van de tekst van Chorus II is 186

a) Het gematrische equivalent van de tekstwoorden: *Mein* (39) + *Jesu* (52) + *gute* (51) + *Nacht* (44) = 186. Het getal 186 is de som van de getallen 153 („alle mensen“) en 33 („levensjaren van Jezus“). Mogelijke betekenis: met de woorden „mein Jesu, gute Nacht“ (186) neemt de „menschheid“ (153) in Chorus II afscheid van de „gestorven Jezus“ (33).

M 12	J 9	G 7	N 13	<u>totaal</u> 39 52 51 44 186	L 11	X 22	<u>totaal</u> 93 93 186
E 5	E 5	U 20	A 1		X 22	X 22	
I 9	S 18	T 19	C 3		X 22	X 22	
<u>N 13</u>	<u>U 20</u>	<u>E 5</u>	H 8		V 20	I 9	
39	52	51	<u>T 19</u>		I 9	I 9	
			44		<u>I 9</u>	<u>I 9</u>	
				93	93		

b) Een andere interpretatie van het getal 186 is: Jezus, de 77^e afstammeling van Adam volbrengt zijn opdracht in zijn 33^e jaar. De Romeinse schrijfwijze van het getal 77 is LXXVII, gematrische som 93. De Romeinse schrijfwijze van het getal 33 is XXXIII, gematrische som eveneens 93. De som van 93 en 93 is 186. Het getal 186 kun je dus tevens lezen als een *dubbele* identificatie van de persoon van Jezus!

c) De “Quersomme” van 186 is 15, want $1+8+6 = 15$. Dat is het 5^e 3-hoek-getal (want $1+2+3+4+5 = 15$). Het getal 15 kun je dan lezen als “Jezus” (5) is zoon van “God”(3).